

Anna Strnadová

...stačilo jen říct Jáchymov

PODLE SKUTEČNÉHO PŘÍBĚHU
MIROSLAVA HAMPLA

... stačilo jen říct Jáchymov

ANNA STRNADOVÁ

... stačilo jen říct Jáchymov

ARGO

*Kniha vychází s finanční podporou
Ministerstva kultury České republiky.*

Argo, 2021

Copyright © Anna Strnadová, 2021

ISBN 978-80-257-3620-3

1.

Nabral jsem lopatou hlínu a hodil ji do připraveného kolečka. Sehnul jsem se pro další, záda se prohnula a jako po řetízku se šinula slabá bolest páteří až k hlavě. Dřevěná násada mi v rukách proklouzla, spodek lžice zazvonil o korbu. Na chvíli jsem se o ni opřel a rozhlédl se kolem. Prosincové počasí záležalo pod gumový kabát. Ještě nenapadl sníh, ranní mrazíky pozlobily, ale další den rozpustil ztuhlou hlínu déšť. Čvachtal jsem tady v gumákách jako osamělý pták, který ze sebe těžko odlepoval nabalené bláto. Zahnali nás sem po směně upravit cestu. Dobře připravené výmysly nám servírovali často.

Náhle jsem ji ucítil. Vůni mých pěti let. Přinesl ji vítr, nadechl jsem se, na chvíli se ve mně uhnízдила. Přemýšlím, kdy došlo k tomu okamžiku, kdy se mi svět rozdvojil. Zůstali jsme s mámou sami. Něco bylo před a něco potom. Rozvod jsem svým dětským rozumem nechápal. Potřeboval jsem ticho, teď tady bylo, nerušené hádkami ani strachem z otce, ale mně připadalo, že bylo ještě horší.

Odložili mě. Věc, o kterou neměl nikdo zájem. Dolfek chodil do školy, o Jirku se starala babička, jen já jsem vybyl. Každé

ráno mě matka předala jeptiškám do blízkého kláštera. Běžel jsem k oknu, díval se, jak nasedá na kolo a odjíždí za prací do Olomouce. Ruce opřené o sklo, kdyby se otočila, zamával bych. Nikdy to neudělala, necítila můj pohled? Sledoval jsem její vzdalující se záda. Zůstalo to ve mně. Záda trochu nahrbená nad říditky. Žádná tvář, žádný úsměv. Záda.

Domů mě odváděla sychravým podzimním večerem, kdy už nebylo vidět. Na jaře jsem se mohl vykrotit z přísně sevřené ruky, ale v listopadu jsem se bál. Bál jsem se tmy, které bylo kolem tolik. I u nás doma. Než se kamna roztopila a místnost pořádně vyhřála, museli jsme jít spát. Seděl jsem s bráchy u stolu, ani jsem nedutal. Úplně fyzicky jsem cítil bolest, byl jí prostoupen a nemohl před ní utéct. Neuměl jsem to vyjádřit slovy, ale nějak zvláště mě bolelo celé tělo. Šlo to zevnitř, začátek byl uprostřed hrudi, postupoval k rukám a nohám a zavrtával se nakonec do žaludku.

Kluci rychle naškrábali úkol a upřeli pohled na babičku. Přicházela a všechno tady řídila. Rádi jsme utíkali z její blízkosti a studených slov. Neopustila nás ani po tátově odchodu, nepřestávala nám dávat najevo svou nadřazenost, i maminka ji poslouchala. Přivdala se k nim z chudé rodiny a celou dobu si tím připadala poznamenaná. Cítil jsem to jako velkou nespravedlnost, protože táta nás opustil, prý kvůli nějaké kelnerce. Nerozuměl jsem tomu slovu, slyšel jsem, jak to babička křičela na tátu poslední večer, než od nás odešel. Jirka napsal na papír „pitomá kelnerka“ a Dolfek, který se už učil německy, ho opravil, že tam jsou dvě el, a přeložil nám to. Tehdy jsem si myslel, že to má něco společného s kélem, který

jsem nesnášel, ale museli mi vysvětlit i význam slova číšnice. Potom jsme se všichni svorně shodli na tom, že babička měla pravdu, když tátovi řekla, že ho ukradla rodině. Nebylo mi moc jasné ještě to ukradení, vždyť táta byl doma a odcházel dobrovolně, ale nejmladšímu někdy ani neodpoví, když se ptá. Kreslil jsem obrázek naší rodiny, táta, máma. Tátu jsem přeškrtl, úplně vzadu se ochránářsky vznášela babiččina postava. My tři jsme se drželi za ruce a stáli jsme stranou. Byli jsme spolu, máminy samoty mi bylo někdy líto, ale pořád jsem to maloval stejně. Tátu jsem později úplně vynechal, a když si toho všimla babička, povzdechla si. Ji jsem maloval jako jedinou černou barvou. Dlouho si můj obrázek prohlížela, čekal jsem pohlavek, ale beze slova ho vrátila zpět. Máma vypadala zeleně jako pohádková postava. My tři jsme měli nejpestrější barvy. Pro sebe jsem vybral růžovou, až se mi kluci začali smát „holka, holka“, obtáhl jsem se fialovou.

Rychle jsme zhlтали na večeri krajíc chleba s hrnkem bílé kávy, ale vysmeknout se povinnému umytí nohou se nám povedlo málokdy, jen občas v zimě, když byl venku tuhý mráz a vymrzlé stěny pohlcovaly sálání z kamen. Přitáhli jsme peřinu až k očím a snažili se usnout. V naší místnosti se netopilo, teplo sem pronikalo z kuchyně, odkud se také nesly dva hlasy. Dráždivý, drsný jako vichřice, a uhýbavý maminčin.

Bílé náruče jeptišek působily měkce jako jejich hábit. Přitiskly mě, nesměly políbit, jen když se nikdo nedíval, jemně zavadily rty o moji tvář. Kradly malé polibky a já se vděčně přitulil. Nezakazoval jsem jim tu krádež. Byl jsem malý Mireček, chyběla mi máma.

Na opuštěném poli před klášteřem, kde už vybrali brambory, se dala hrát zajímavá hra. Hledat zapomenuté hlízy, ze kterých nám jeptišky udělaly hostinu. Našel jsem tři, dvě si schoval do kapsy a čekal na dobrotu. Nastavoval jsem tvář kouři dohasínajícího ohně, foukal v ruce připečenou slupku, vůně stoupala do nosu a jazyk se slastně přísál k soustu. Doma jsem chvíli hledal, až se podařilo. Na okně ležela u svíčky opuštěná krabička sirek.

„Buď hodný,“ poslala mě ráno maminka slova za dveře klášteřa. Zkoumavý pohled. Tušila snad šestým smyslem moje dobrodružství? Dnes jsem se nepřitiskl k oknu, ale čekal na okamžik, kdy proklouznu na půdu stodoly. Nejdříve kousek papíru, sláma byla sušší než nať na poli. Přitáhl jsem celou otep k podpálenému ohýnku. Obrovský plamen přede mou vyšlehl jako gejzír, snažil jsem se ho zašlápnout, zděšeně couval a ani nevnímal svůj krkolomný úprk po schodech. Strach mě štvál dolů. Budu bit, už je to jisté, ve zmatku jsem udělal tři kroky směrem ke klášteřu, potom jsem se vylekaně obrátil. Kam? Za Jirkou do školy. Vběhl jsem do třídy a posadil se vedle něho. Učitel četl v rozevřených očích zděšení, nestačil však rychle zjistit, co se stalo. Obrovské slunce ozářilo okna a ozval se praskot jako na střelnici. Nevymláčené klasy vystřelovaly obilí skoro až do nedaleké Olomouce. Stodola shořela během chvíle, zoufalé jeptišky hledaly Mirečka.

Teď jsem nasál smrad z doutnající slámy. Někde podpálili stoh. Zahlédl jsem dozorce, jak se ke mně blíží, honem jsem popadl lopatu a zrychlil tempo. Připadal jsem si jako hrobník, jen jsem se nemusel bát, že narazím na nějaké ostatky.

V dětství jsem miloval vůni hlíny, s kluky jsme se brouzdali v nedalekém potoce. Nejmladšímu povolí málo věcí, mohl jsem jen na kraj, kde bylo mělké dno. Ale ta slast, když se bláto dostalo mezi prsty. Teď mi hlína nasáklá vodou ztížila lopatu. Horlivě jsem se sklonil ke špinavé práci, abych nemusel zavadit o dozorcův zlý pohled.

„Číslo 16 953 se nebude flákat, normy neplníš, zavřeme tě, až zčernáš.“

Až zčerná, jako tehdejší ohořelá stodola. Podíval jsem se na dědu, se kterým jsem pracoval ve dvojici. Osmapadesátiletý stařec neměl sílu splnit zadanou práci. Přehazovali jsme hlínu z jedné strany na druhou, zítra ji budeme určitě vracet, včerejší déšť nám udělal z ušlapané země klouzačku, lopata s námi mávala. Už by mělo být po třetí hodině, žaludek se připomněl. Ozýval se pořád, nesplnili jsme, poznáme to na velikosti porce. Zima, hlad. Za několik dní budou Vánoce, maminka vždycky pekla. Ucítil jsem na jazyku chuť vánočky, vyplivl jsem dráždivou slinu. Do nastavené misky přistane za chvíli oběd, brambor politý rozbředlou bryndou, dnes se všem opozdil. Pravidelný příděl, my dva nejmenší.

2.

Dozorce mi připomínal Němce z Olomouce. Minulost byla pořád šedivá. Dětství, hledání světlých okamžiků, je jich tak málo. Maminka oznámila, že se z Křelova přestěhujeme, aby pořád nedojížděla. Všichni doma balili, jen mě vyhodili z domu. Už jsem zase překážel. Šel jsem se pochlubit jeptiškám. Stejně bych za nimi po prázdninách nechodil, byl jsem prvňák. Sestra Agáta mi řekla, že jim bude po mně smutno, ta druhá, měla takové měkké jméno, Anežka, se snažila usmívat, ale poznal jsem, že jí to bylo líto. Potom mě nečekaně sevřela do náruče, na tváři mě zastudilo, a když mě postavila na zem, měla v očích stejný smutek jako vždycky. Musel jsem slíbit, že se za nimi někdy přijdu podívat. Do Křelova jsem už nejezdil, samotného by mě nepustili a později jsem zapomněl. Utěšoval jsem se, že měly jiné děti na hlídání a zanedlouho po válce nečekaně zmizely. Teď jsem si to uvědomil. Když o tom doma mluvili, zeptal jsem se, kam je poslali a jestli jim to nebylo líto. Maminka mě odbyla, že plácám nesmysly. Nesmysly, smysly, jen se nerozplakat. Školu na Macharce jsem navštěvoval chvíli, později v ní zůstali jen němečtí žáci. Čechy a Židy přesunuli do budovy na

Sokolské. Horší rasa, netřeba se míchat s vyvolenými. Vybavila se mi podoba Němce. Přišel tehdy do školy s ponižujícím nařízením. Vysoký, zavalitý, rudý obličej, šedivá uniforma. Ředitel se před ním krčil a všichni žáci, kteří byli o přestávce na chodbě, zmlkli. Slova jim odpadávala od úst a ticho se šířilo jako štafeta až na opačný konec, kde byly jen dveře na záchody. Tenhle dozorce v nás vyvolával stejný pocit. Upřel jsem na něho nepřátelský pohled, ale teprve až poté, co se ke mně otočil zády. S ředitelem tehdejší školy jsem si nezařadil, bázlivost a vězeňský teror mi nedovolily ze sebe dělat hrdinu.

Naplnil jsem kolečko mokrou hlinou a odvázel ho na hromadu. Kapky potu mi stékaly po zádech, nebylo mi však vůbec horko. Zastavil jsem se na chvíli a přitáhl si pogumovaný kabát k tělu. Studený prosincový vzduch se snažil vysát kapky potu. Ruce mi zdřevěněly, cítil jsem slabé mravenčení v konečcích prstů. Ostatní vězni hloubili hlučně cestu. Ráz dva, ráz dva, žádný pohled na nás. Odvedli požadovanou práci, nám dvěma se to bohužel nepovedlo.

„Končíme, uklidit nářadí,“ vytoužený povel. „Číslo 16 953 a 15 874 nahlásím“; mráz z očí studí stejně jako košile přilepená na těle, „je to už několikátý den, co jste nesplnili.“

Hrozba z nás udělala ustrašené viníky, hlavy schýlené, ostatní uhýbali očima. Vyhaslý vězeň. Nikdo ho nechce. Honem zmizet a nijak na sebe neupozorňovat. I dozorcí bylo jasné, že nemůžu dělat za dva. Výměna by mohla vyvolat konflikt, nedělat změnu je pro ně jednodušší. Neodvážil jsem se ozvat, mlčel jsem, umlčen vidinou korekce, stanovili mi diagnózu a můj společník, taky jen číslo, víc neudělá. Pro mě

to byl děda. Když jsem ho tak oslovil poprvé, neprotestoval, spíš se mi zdálo, jako by se maličko usmál nějaké vzpomínce.

Shrbená postava držela s obtížemi v rukách lopatu, z promodralých rtů se ozvalo: „Za to můžu já,“ studený vítr mu nadouval kabát, odstával mu na vyzáblém těle, a věžeňská čepice dělala obličej ještě starší. Připomínal strašáka zapomenutého na poli s vylámanými makovicemi. Jako by vrostl do země a neměl sílu se pohnout. Zůstali jsme tady poslední, všichni před námi prchali, dostat dědu do party bylo jako získat špatného fotbalistu do hry.

„Dědo, ať nám dají pokoj, zítra to bude lepší,“ řekl jsem nejistě, ale nevěřili jsme tomu ani jeden. Byli jsme vyděšení a poníženi, sotva se drželi na nohách.

Měl jsem pravdu. Malá hromádka brambor s nedefinovatelnou břečkou by zmizela na trojí pořádné nabrání. Dalo mi hodně práce, abych jídlo rychle nezhltl. Nabíral jsem po troškách, pomalu kousal a snažil se prodloužit chvíli, kdy mi zůstalo ještě něco na talíři. Překonal jsem počáteční odpor z rozplizlé hromádky v misce. Teď bych snědl cokoli, jen kdyby toho bylo dost. Ruka se třásla tak, že mi i ten malý drobek na lžici spadl nazpět. Přidržel jsem ji druhou rukou, zachytil pohled chlapů, co seděli naproti. Nebyl v nich soucit, tohle tady už neznali, každý si chránil svůj život. Nemohl jsem v jejich obličejích nic přečíst, dříve to byli lidé, které v jejich bydlišti znali, mohli být dobří nebo zlí, mohli něco dokázat, v něčem vynikat. Tady je připravili o všechno, ponížili je na úroveň živočichů, snažili se jen zoufale přežít.